

SOMOGYSZENTPÁL
NÉPI ÉPÍTÉSZETÉNEK
FELMÉRÉSE

SOMOGYSZENTPÁL TÖRTÉNETE

Két kis község Tótszentpál és Varjaskér egyesítéséből alakult 1929-ben.

Tótszentpál már a mohácsi vész előtt fennállt. Pápai tizedszedők jegyzékében "Ecclesia a Santa Pauló" néven szerepel. A török hódoltság alatt teljesen elpusztult. 1660-ban Zankó Miklós volt a földesura. 1715-ben 15 magyar háztartást irtak össze, tehát lakói a hódoltság alatt majdnem teljesen kipusztultak. Melyükre délszláv /tót/ telepeseket hoztak, hogy az eliszaposodott Nagyberék eme déli részét lecsapolják és művelhetővé tegyék. 1726-ban már az Eszterházi-féle hitbizományhoz tartozik ez / volt a földesura a legutóbbi időkiig. A hódoltság utáni település nem a középkori falu helyén, hanem ettől kissé keletebbre, hasonló településű Varjaskérhez közelebb történt. Középkori templomának nyomai nem láthatók.

Varjaskér szintén középkori település, Első ízben az 1332-37 Pápai tizedjegyzékben fordul elő. Ker majd Keer ákban. 1536-os adólajstromban is szerepel, mint Varjaskér, amelynek Török Bálint volt a földesura. Középkori templomának romjai /XIII.sz./ régi temetőben ma is láthatók. Régi várrom a varjaskéri határban földbe temetett alapfalai láthatók. Az új település szintén nem a középkori település helyén, hanem attól nyugatra a szomszéd Tótszentpál mellett történt. Ugyanis mindkét, a hódoltság utáni Szentpál és Varjaskér telepesei egy helyről, egy délszláv községből származnak, Rajilag, vallásilag. Lakói földműveléssel, állattenyésztéssel a lápos terület lecsapolásával, nádaratással és halászattal foglalkoztak a legujabb időkiig. Teljesen magyar érzelműek, csak az idősebbek beszédükben és néhány család családi nevében viseli még a szláv eredetet. Vallásuk római katolikus.

A templom

A két szomszédos községnek egy temploma van.

A hódoltság után Eiró Márton veszprémi püspök egy romai felterjesztésében: "Sárból és fából épített templomról, melyet Szent Antal tiszteletére építettek"- beszél. Tehát a délszláv telepések kedves szentjüknek: Pádúai Szent Antalnak tiszteletét hozták magukkal. De a falu a régi Pál nevet viselte tovább.

Ezt a kezdetleges kis templomot követte a mostani templom.

A nyolcszög három oldalával záruló szentély balra sekrestye /eredeti/ jobbra 1856-ban nagyobbítás céljából épített újabb sekrestye.

Máram boltozatos hajó, orgona, karzat.

A homlokzat előtt hegyes sisakes tereny található. Ez a templom 1776-ban épült.

Az oltárkép idős Dorffmaister István munkája, szintén 1776-ból.

FALU ÉPÍTÉSZETÉNEK JELLEMZŐI

A falu lakosai földműveléssel és állattenyésztéssel foglalkoztak, ezért építészeti feladatuk a következők:
Lakóépületek és gazdasági épületek.

FORMA:

Utcai hemlokszát kialakítása az egész falu építészetére jellemző. /1. ábra./. Aház teljes hosszába pitvar helyezkedik el. Innen nyílnak különböző helyiségek. A házak vakolata sime sárvakolat, fehérre meszelve.

ALAPRAJZI ELRENDEZÉSEK

A táj építkezésére jellemző, hogy a konyha a ház közepében helyezkedik el. Ettől balra és jobbra a tiszta illetve lakószoba, attól függetlenül, hogy az utca merre van. A tiszta szoba mindig az utcafelőli oldalon van, s ablakai is erre néznek. Ezt a szobát állandóan rendben szokták tartani, s csak akkor volt lakója, ha vendég érkezett.

A konyha csak néhány helyen maradt meg eredeti állapotában, amelyet népiesen füstökonyhának neveznek. A konyhában, helyezkedik el a kemence, a tűzhely és innét fűthető a szobában elhelyezkedő cselepkályha. A füstelvezetés szinte kivétel nélkül 80x80-as mászható kéményeltörtént.

Mivel a falu állattenyésztéssel és földműveléssel foglalkozott, így gazdasági épületeik összetételét ez határozta meg.

Megtalálhatók, raktárak, istállók, pajták, baromfi és sertésolak. A gazdasági épületek többhelyen L alakban helyezkednek el, a telek teljes szélességében. Ennek maradványai láthatók Varga Sándor házánál. De többnyire hosszanti irányba helyezkednek el, láthatjuk özv. Beke Istvánné házánál.

ALAPOK:

Miután a házépítéshez szükséges sík terepet előkészítették, a falak helyét 50cm mélyen kiásták. Majd ugyanolyan módon mint a főfalakat pelyvásagyagot bedöngölték.

PADLÓZAT:

Döngölt, tömörített föld. ^éKészítés módja a következő:

az épület belső részét, bizonyos magasságig feltöltötték

földdel, majd ezt nedvesen döngölték, ezután 5cm vastagságban pelyvás szalmatörekkel sárral tapasztják, később sikálják.

A sikálás idejére attól függ, hogy milyen célra használják a helyiséget.

FELMENŐ FALAK:

Teherherde falak általában a szélső falak és pillérek. A falak vastagsága 50cm a pillérek mérete 50x50-es. A válaszfalak mérete általában 35-40cm. A falak készítési módja a következő: az épületet zsaluzzák, zsaluzat anyagát a szegényes körülmények határozták meg. Pelyvával és szalmatörekkel kevert agyagot döngölnék be a zsaluzatba, a sarkoknál bizonyos magasságban a két fal irányába két kampós ágat összeakasztanak.

ez biztosítja azt, hogy a sarkoknál ne repedjen meg. A nyílásokat utolag vágják ki. A kémény nagyméretű téglából készül.

FÖDÉMEK:

A jellemző födém típusok a vikli vagy pelyás födém, és a felülborított gerendás födém. A gerendatávolságok 80-100 cm. Nagyobb falköz esetén a faltávolság felénél mestergerendát alkalmaznak. A födémgerendák a főfalakon elhelyezkedő sárgerendákra fekszenek fel.

A viklis födém szerkezete: 5 cm átmérőjű rudakra sáros szalmát tekertek majd szárították, s a födémgerendában kialakított hornyokba helyezték. Ezt alul vakolták, felül pedig 6-8 cm-es agyagossárral tapasztották.

A felülborított födém szerkezete: a födémgerendákra deszkákat vagy pallókat szegtek a hézagokra hézagtakaró léceket szegtek, és erre 7-8 cm-es agyagos sárt tapasztanak, melyet pelyvával és szalmatörökkel keverték.

TETŐSZERKEZETEK:

A faltávolságtól függően lehet: terekgerendás, ezt alkalmaznak kisebb távsnál. A terekgerenda a szarufához csapeléssel kapcsolódik.

Állószékes fedélszéknél a teherátadás kéthelyen történik, a közép és talpszelemennél.

TETŐFEDÉSEK:

A falu környékén sok a nád ezért, természetesen az épületeket náddal fedték. Ahogy a gazdák anyagi helyzete megengedte kicserélték cserépfedésre.

NYILÁSZÁRÓSZERKEZETEK

Régebben szimpla ablakok voltak, üveg helyett szárított disznóhólyagot raktak a keretbe, az ablak külső felén zsáluhelyezkedett el. Az ablakok pallótokos szerkezetű megoldásúak.

Az ajtók ácskosak, az ajtólapok béléses deszkabetétesek, üvegnélküliek.

FESTÉS:

A falak anyaga agyag. Festésük fehérmészszel történik.

A meszelést nagyobb szent ünnepekkor, húsvétkor, búcsukor végezték el.

ÉPÍTÉSI ANYAGOK:

A falak anyaga agyag. Ebből építették a vertfalat. Később agyagból pelyvából és törökből készített vályog.

A tetőszerkezetek és a nyílászárók faanyagát a környező erdőkből szerezték be. Később jelentkezik a kézi vetésű égetett agyagtégla.

A FEJLŐDÉSMENETE AZ ÉPÍTÉSZETBEN:

Az építészet fejlődésének menete rendje szerint itt is bekövetkezett. Ma még kb. 60 nádfedélű ház áll, végigkísérhetjük az időbeli fejlődést is. Először megjelent a vályogtégla, majd akisméretű gépi tégla, beton és a vasbeton is megjelenik. A tetőfedésnél is megjelenik az égetett agyagcserep és a pala. Megjelentek a tágas minden igényt kielégítő lakások.

Érv. BEKE ISTVÁNNÉ SOMOGYSZENTPÁL ADY ENDRE ut. 95. sz. alatti lakós

A ház építési ideje: kb. 1790. a most bentlakó Beke Istvánné-nak a nagyapjának a dédapja építette. Beke István 1972-ben halt meg, feleségével együtt, földműveléssel foglalkoztak.

AZ ÉPÜLET ALAPRAJZA: /II: ábra/

Az utca felől helyezkedik el az iszta szoba két ablakkal megvilágítva mindkettő az utca felé néz.

A konyha az iszta szoba mellett, helyezkedik el. Régen füstökonyha volt, buboskemencével, tűzhellyel 1925-ben átalakították a konyhát. A konyha mellett helyezkedik el a hálószoba. Az épület végében van a kamra, ahol padlásfeljére is elhelyezkedik.

FORMA:

Hosszfalvas egytraktusos, pitvaros épület.

ÉS SZERKEZETEK:

- a. ALAPOK: az általános résznél említett módon készülnek.
- b. PADLÓZAT: minden helyiség döngölt földpadlós.
- c. FELMENŐFALAK: teherhordó falak a hosszfőfalak: vastagságuk 50 cm Teherhordó szerepe csak a konyhát elválasztó falnak van mert ez tartja a mestergerepét. A falak vert falak és pelyvás agyagból készülnek.
- d. FÖDÉM: fölülberített gerendás födém. A berítés deszkából készült. A födémgerendák asztergerendákra fektetnek fel a pitvar fölé kenőlesan nyulnak ki, közepén mestergerepére fektetnek fel. A födém felső berítése 3 cm agyag pasztás.
- e. TETŐSZERKEZET: anyaga: tölgy és fenyőfa. Terepgerendás szerkezeti megoldásu.
A szarufák csapeléssel illeszkednek atalpszelemenhez.
- f. TETŐFEDÉS: a ház nádfedélű.
- g. AZ ABLAKOK: szimpla üvegezett, régen száraz dísznő hólyagot alkalmaztak.

- h. FESTÉS: minden helyiség fehér mésszel van meszelve.
- i. GAZDASÁGI ÉPÜLETEK: istálló, pajta és lomtár. Valamennyi gazdasági épület náddal van fedve.

VARGA SÁNDOR ÉS FIÉSEGE: Ady Endre ut II6.sz.u. ház lakosai
A HÁZ ÉPÍTÉSÉNEK HELYSZÍNE: kb 1875 Varga Sándor nagyapja építette. Földműveléssel és állattenyésztéssel foglalkoztak a háberú előtt volt IO hold földjük. A felszabadulás után a tsz-ek megalakulásakor belépnek atsz-be

AZ ÉPÜLET ALAPRAJZA: / 5-ös ábra/

AZ utca felől helyezkedik el a tiszta szoba, 3 ablakkal megvilágítva. A szobában lévő cserépkályhát a konyhából fűtik.

A konyhában van a 80x80-as mászható kémény és a díszes tűzhely. A konyha mellett van az élőkamra. A hálószoba az épület hátsó részén helyezkedik el.

FORMA: hosszifalás egy traktusos, pítvaros épület.

SZERKEZETEK:

- a. ALAPOK: u.e. mint az előző épületnél.
- b. PADLÓZAT: minden helyiség döngölt föld.
- c. FELMENŐFALAK: teherherdó falak a hosszifalak, a kamra és a konyha közötti fal, ezek vtg 50 cm.
A válaszfalak vtg 40 cm. Ugyanolyan módon készült mint az előbbi háznál.
- d. FÜDÉM: az előbbieknél említett típusfüdém a gerendás fűdém egyik típusát alkalmazták a felülborított gerendás fűdém.
- e. TETŐSZERKEZET: azelőbbi házához hasonló.
- f. TETŐFEDÉS: a ház nádfedélű.
- g. FESTÉS: minden fehér mésszel van meszelve.

GAZDASÁGI ÉPÜLETEK ALAPRAJZA: /3-as és 8-as ábra /

Valamennyi gazdasági épület nádfedéllel készült. Az istálló és apajta alaprajza L alakú, apajta és a fészker a telek teljes szélességében húzódott, de a háberúban a pajta és a fészker egy része tönkrement és ezt nem hozták rendbe, a megmaradt rész alaprajza a 8. ábrán látható.

E két ház bemutatásával igyekeztünk rövid ismételt adni Tóthszentpál és Varjaskér népi építészetéről. Tóthszentpál és Varjaskér nemcsak közigazgatásilag egy hanem építészetileg és népszokásaiban is egyé lett!

• özv. BEKE ISTVÁNNÉ

SOMOGYSZENTPÁL, ADY

ENDRE ÚT 95. SZ. ALATTI

• LAKOS HÁZA

LAKÓHAZ NYUGATI (UTCAI) HOMLOKZATA

LAKÓHAZ NYUGATI, KELETI HOMLOKZATA

DISZNÓDL

GAZDASÁGI ÉPÜLET

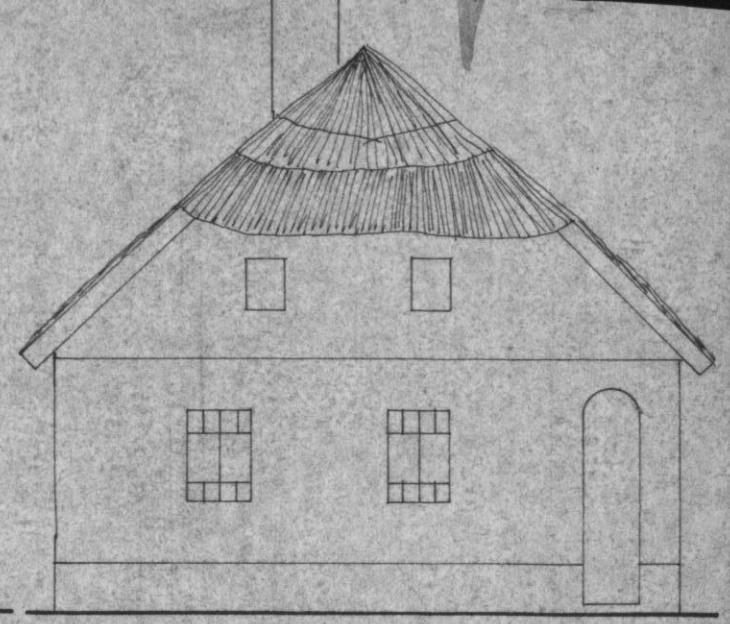
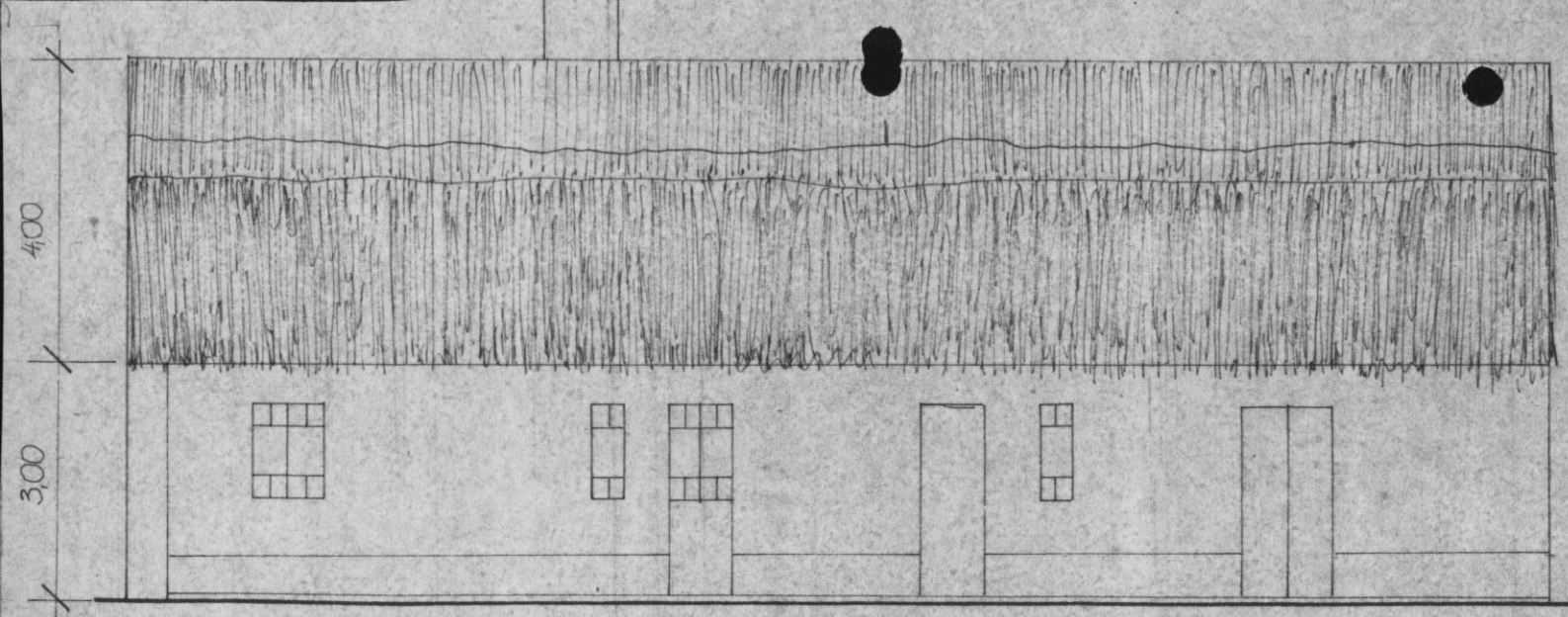
GAZDASÁGI ÉPÜLET

LAKÓHÁZ UTCAI HOMLOKZATA
(NYUGATI HOMLOKZAT)

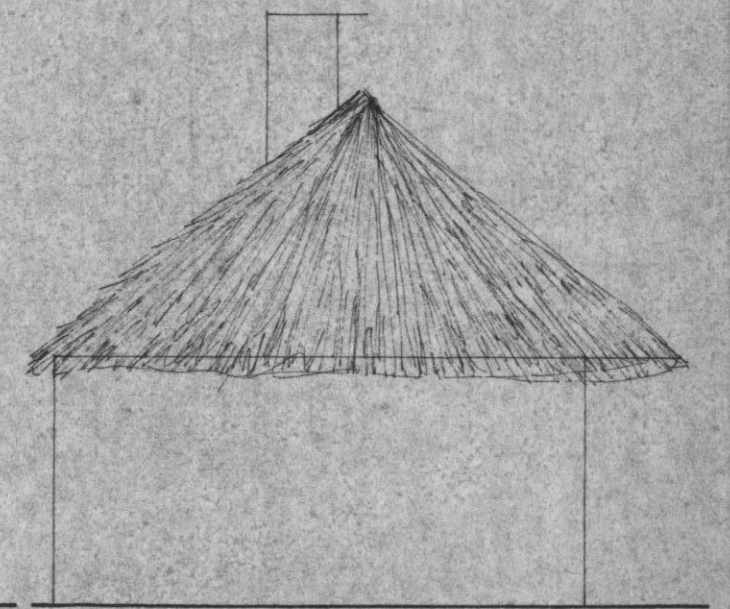
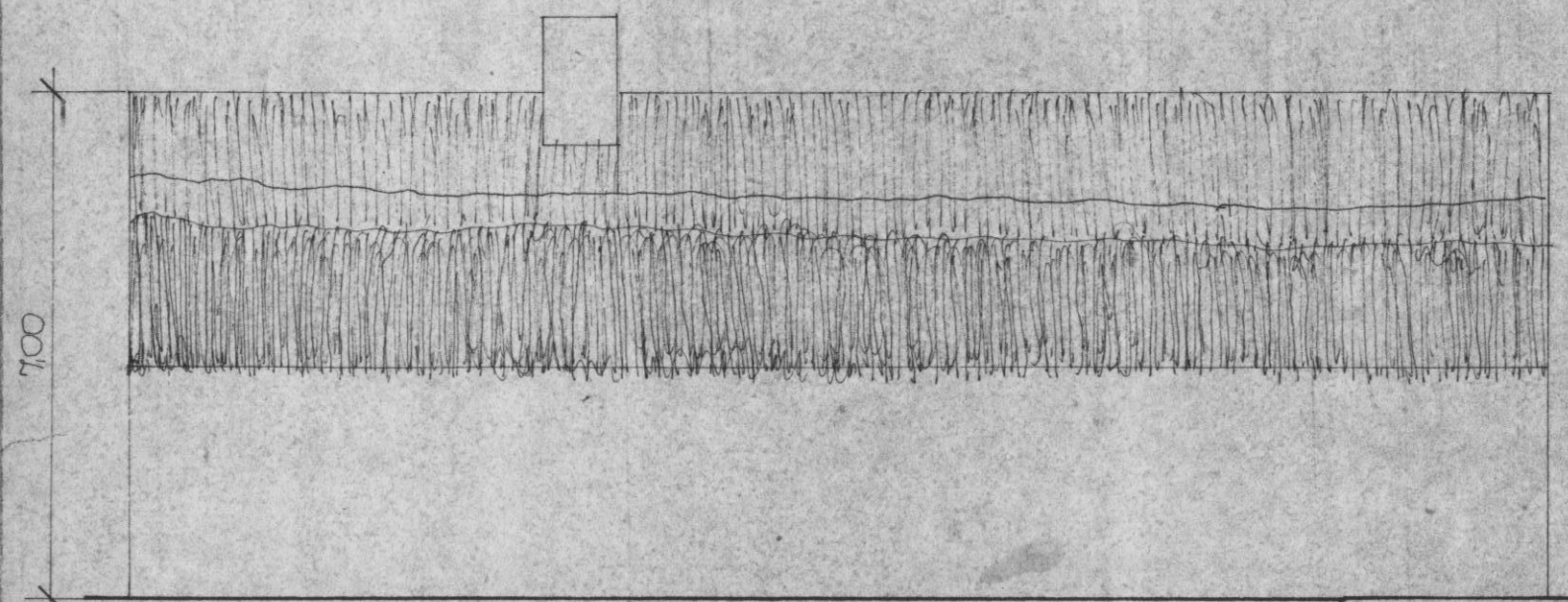
LAKÓHÁZ DÉLI, KELETI HOMLOKZATA

1.

DÉLI HOMLOKZAT

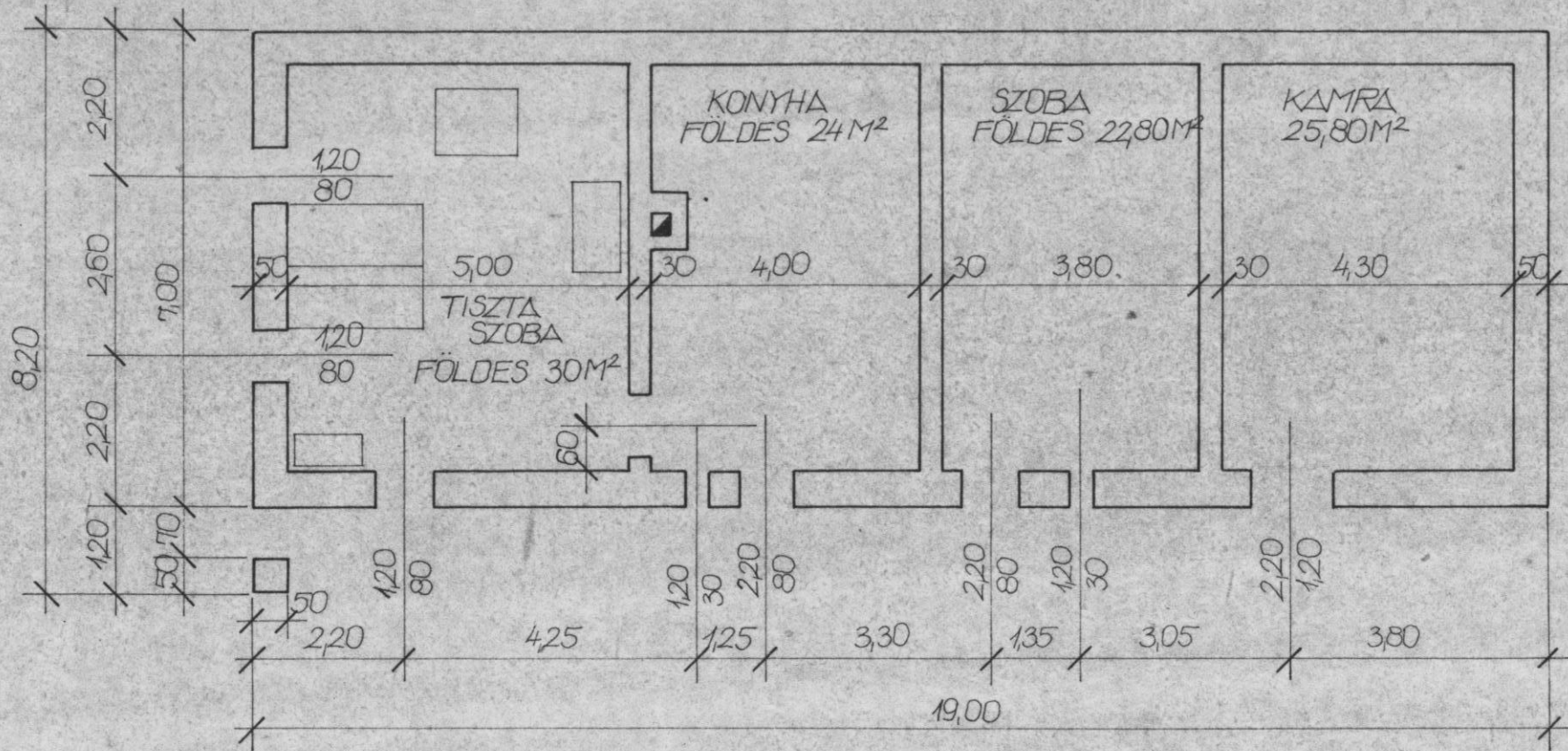
KELETI HOMLOKZAT

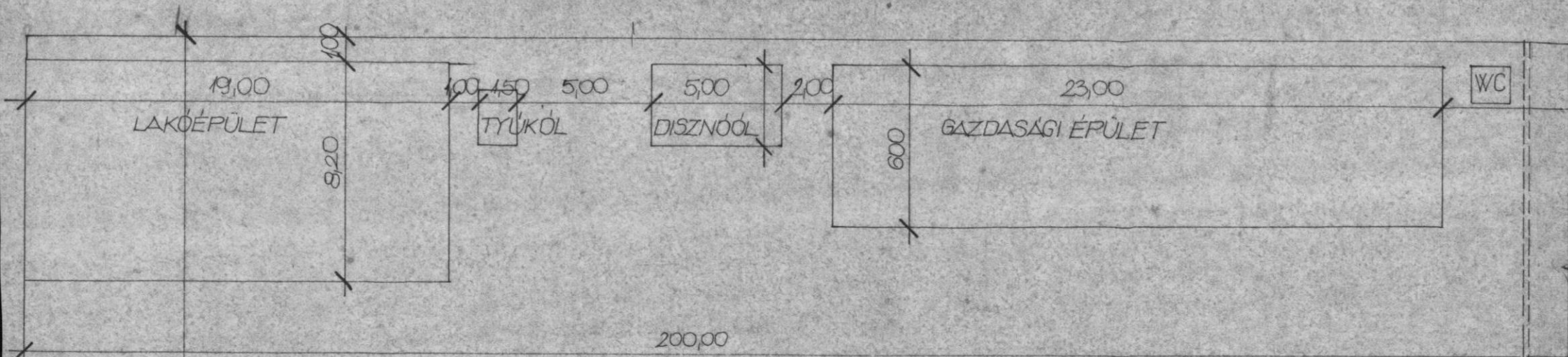
ÉSZAKI HOMLOKZAT

NYUGATI HOMLOKZAT

2.

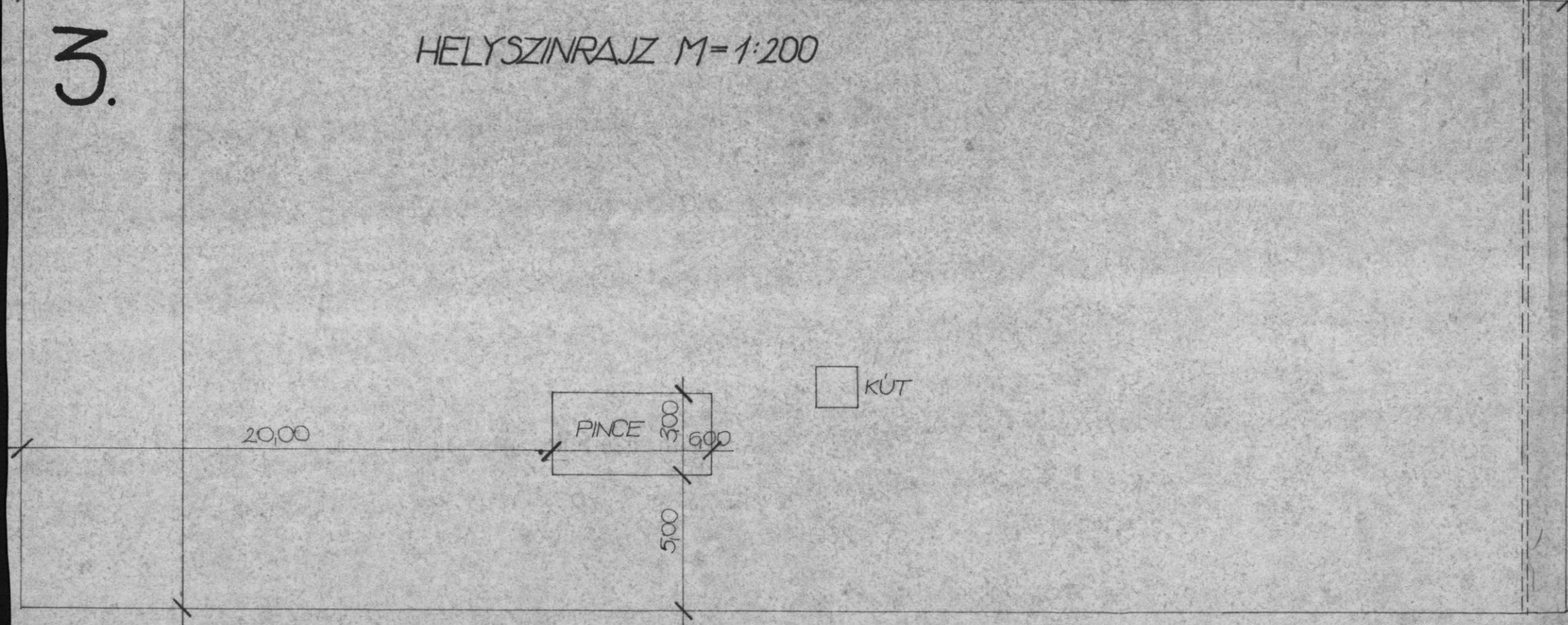

ALAPRAJZ M=1:100

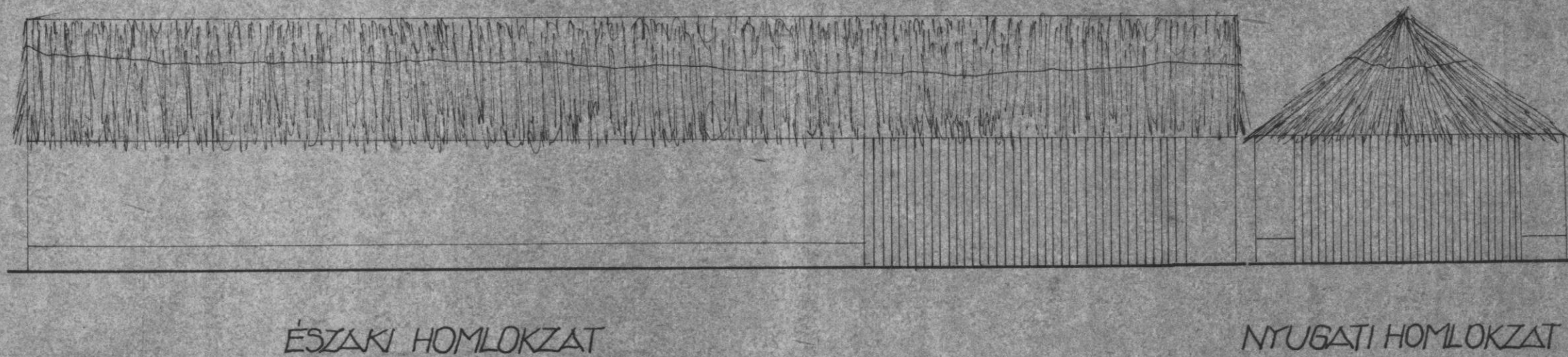
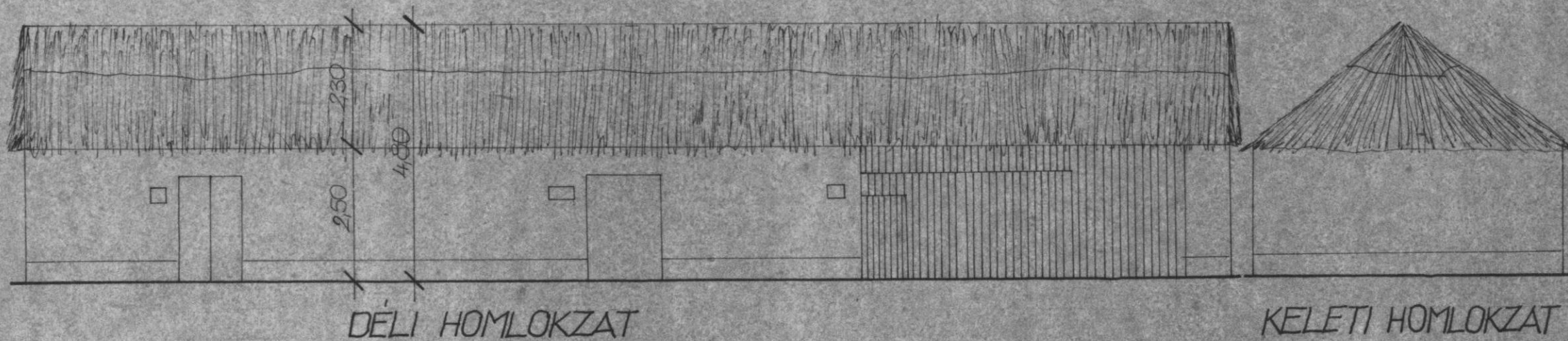
3.

HELYSZINRAJZ M=1:200

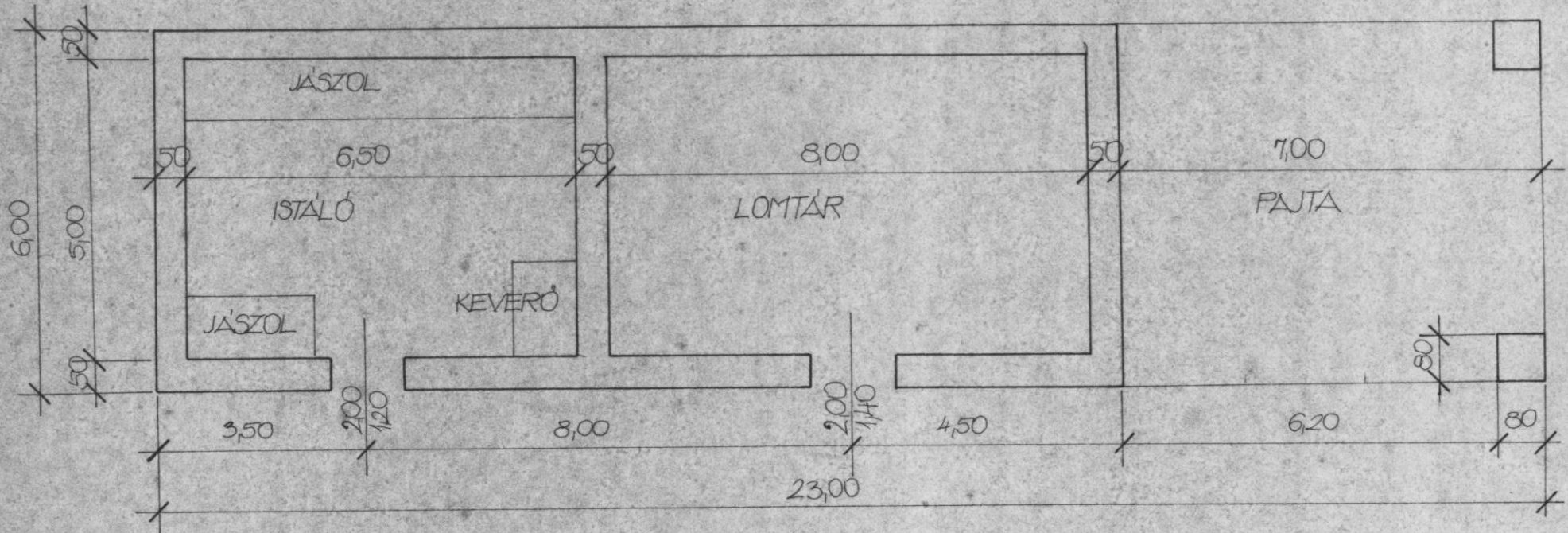

4.

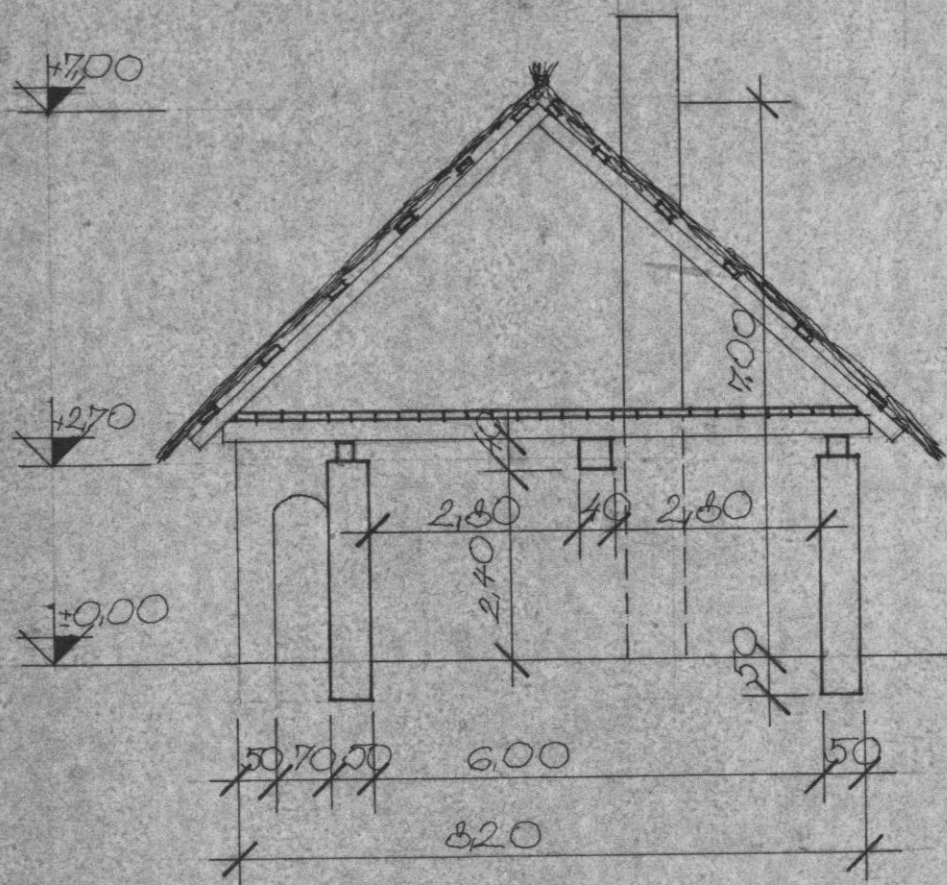
5.

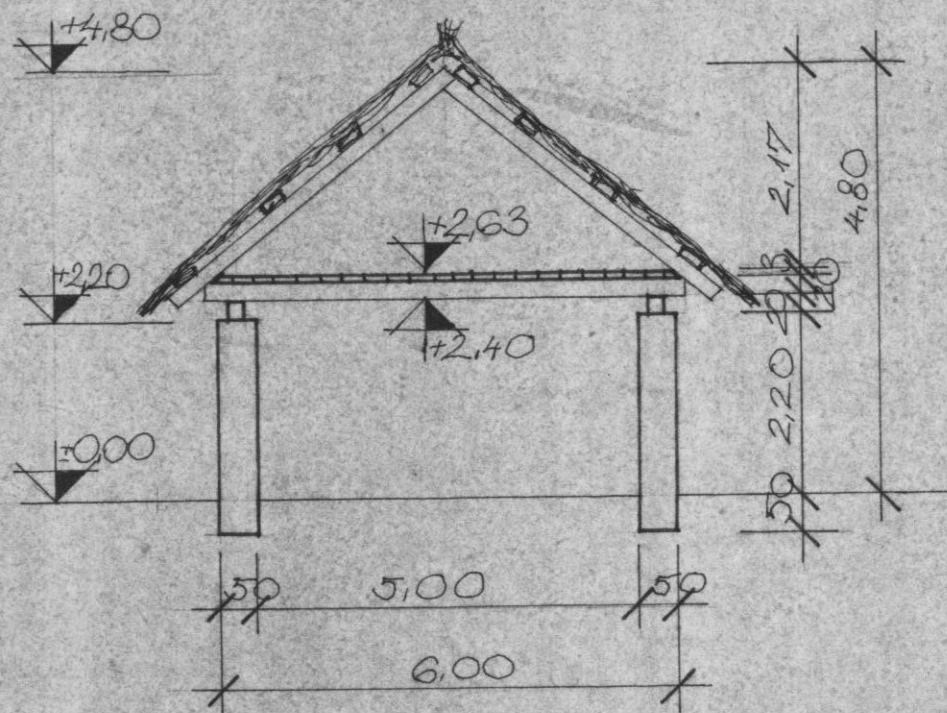
GAZDASÁGI ÉPÜLET ALAPRAJZA M=1:100

6.

LAKÓÉPÜLET
KERESZTMETSZETE M=1:100

GAZDASÁGI ÉPÜLET
KERESZTMETSZETE M=1:100

• VARGA SÁNDOR ÉS
FELESÉGE: ADY E. U. 116. SZ.
ALATTI HÁZUK

•

LAKÓHAZ KELETI (UTCAI) HOMLOKZATA

GAZDASÁGI ÉPÜLET

LAKÓÉPÜLET DÉLI HOMLOKZATA

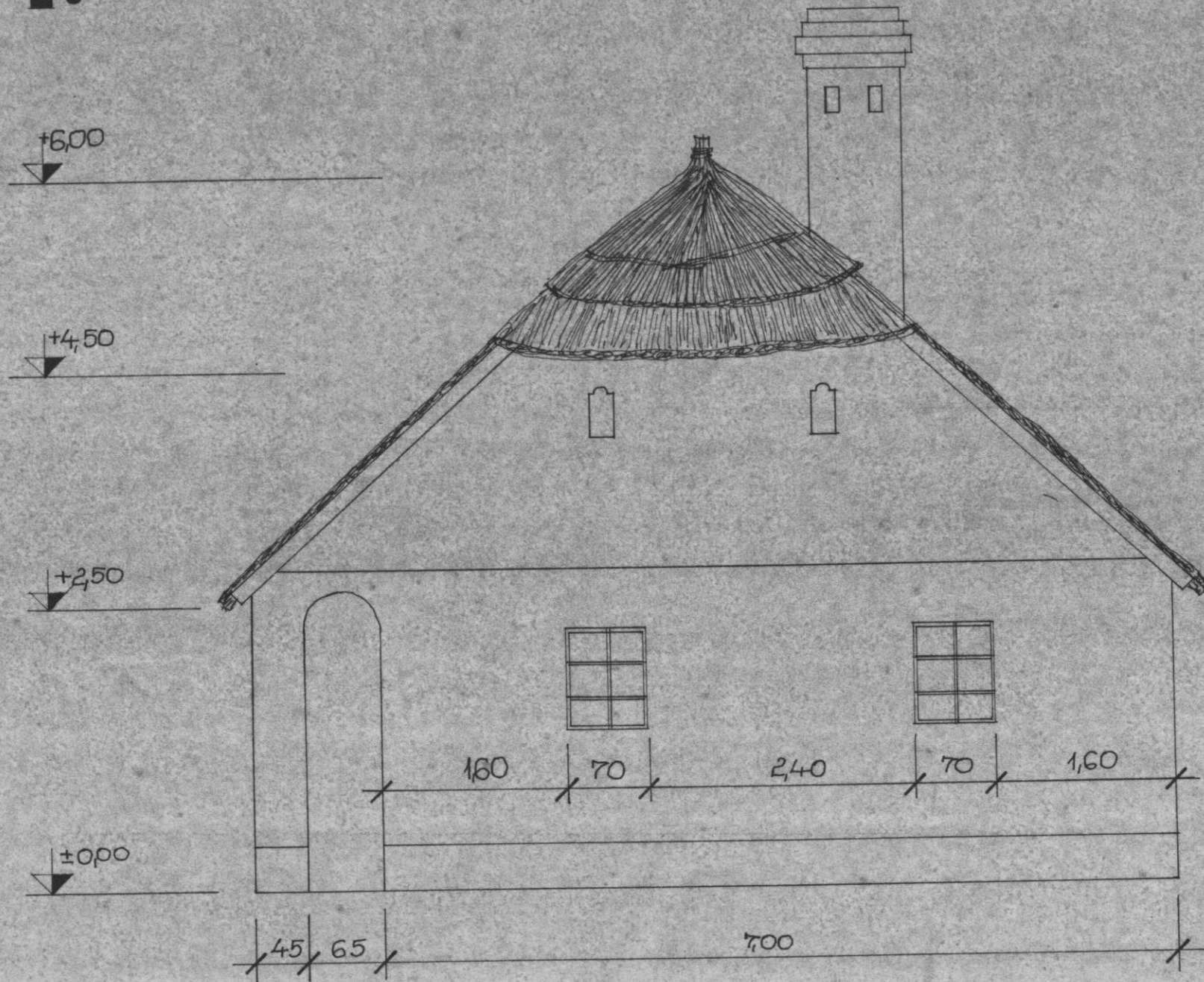
GAZDASÄI #PÜLET

GAZDASÄI #PÜLET

1.

KELETI HOMLOKZAT M=1:50

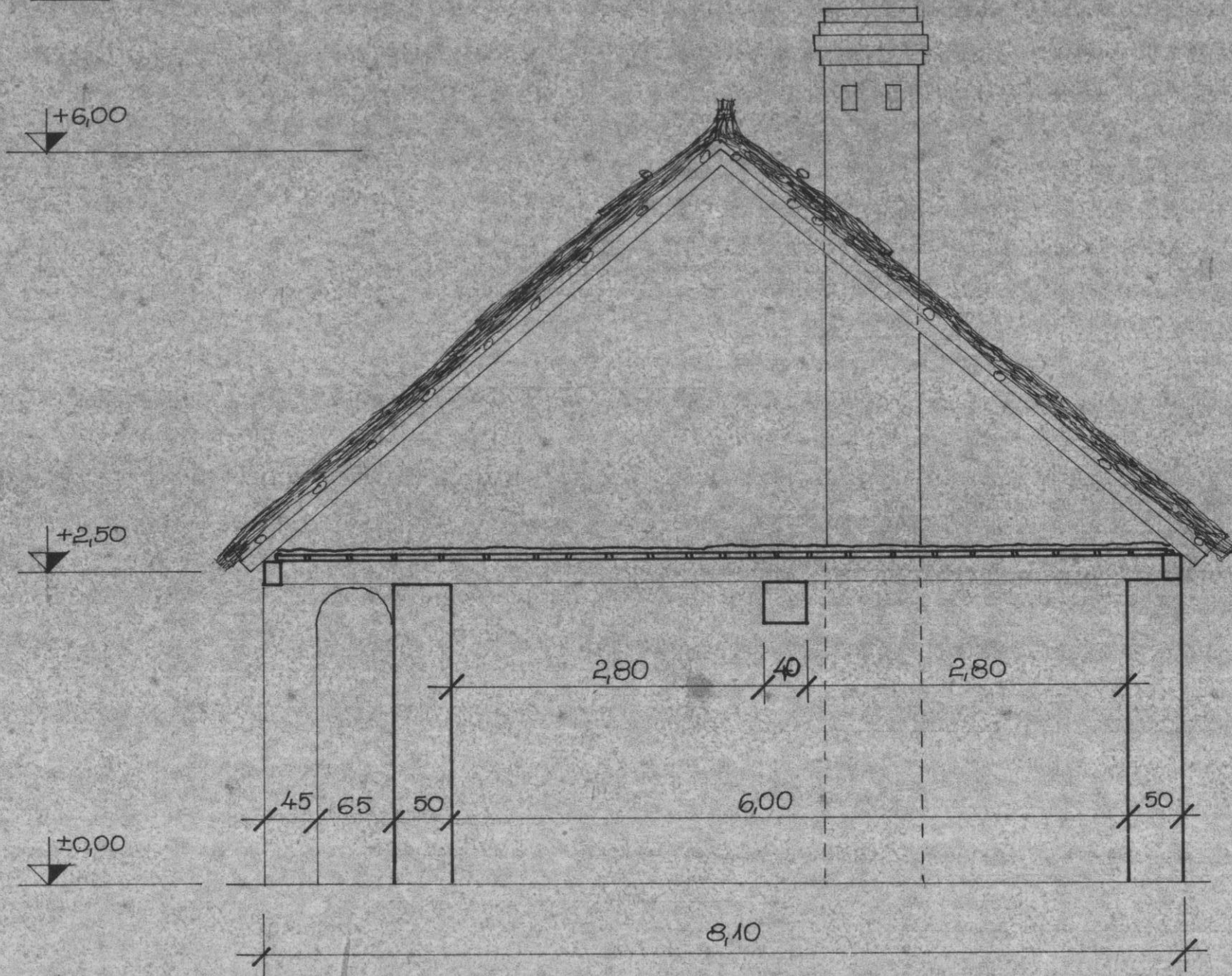

Z.

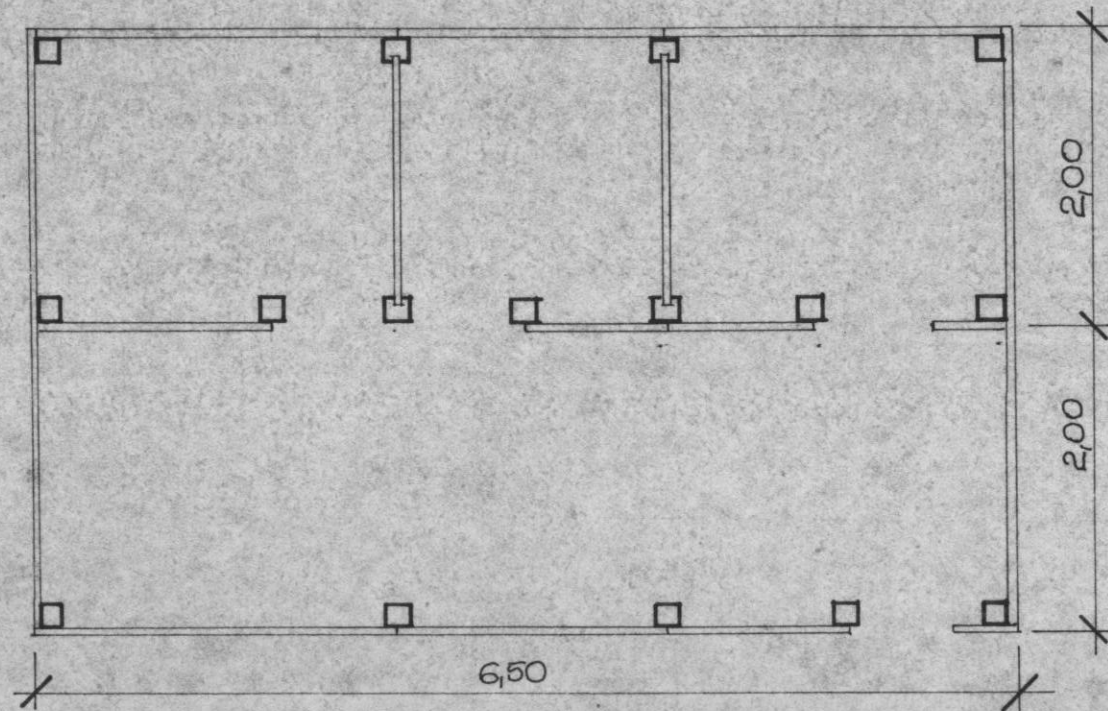
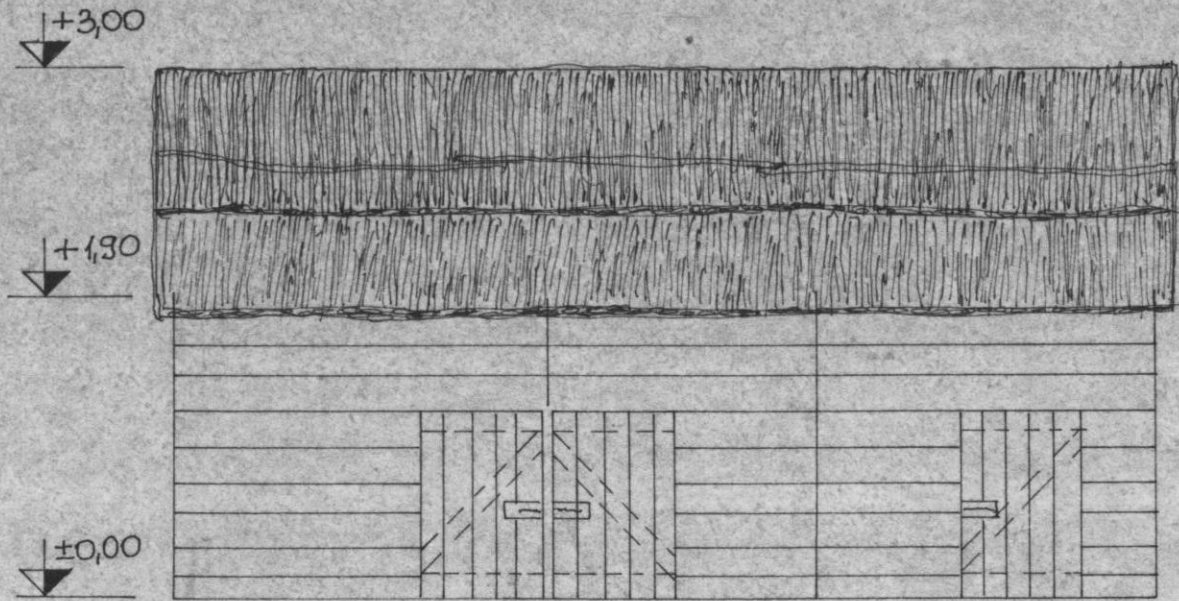
A-A METSZET

M = 1:50

M.

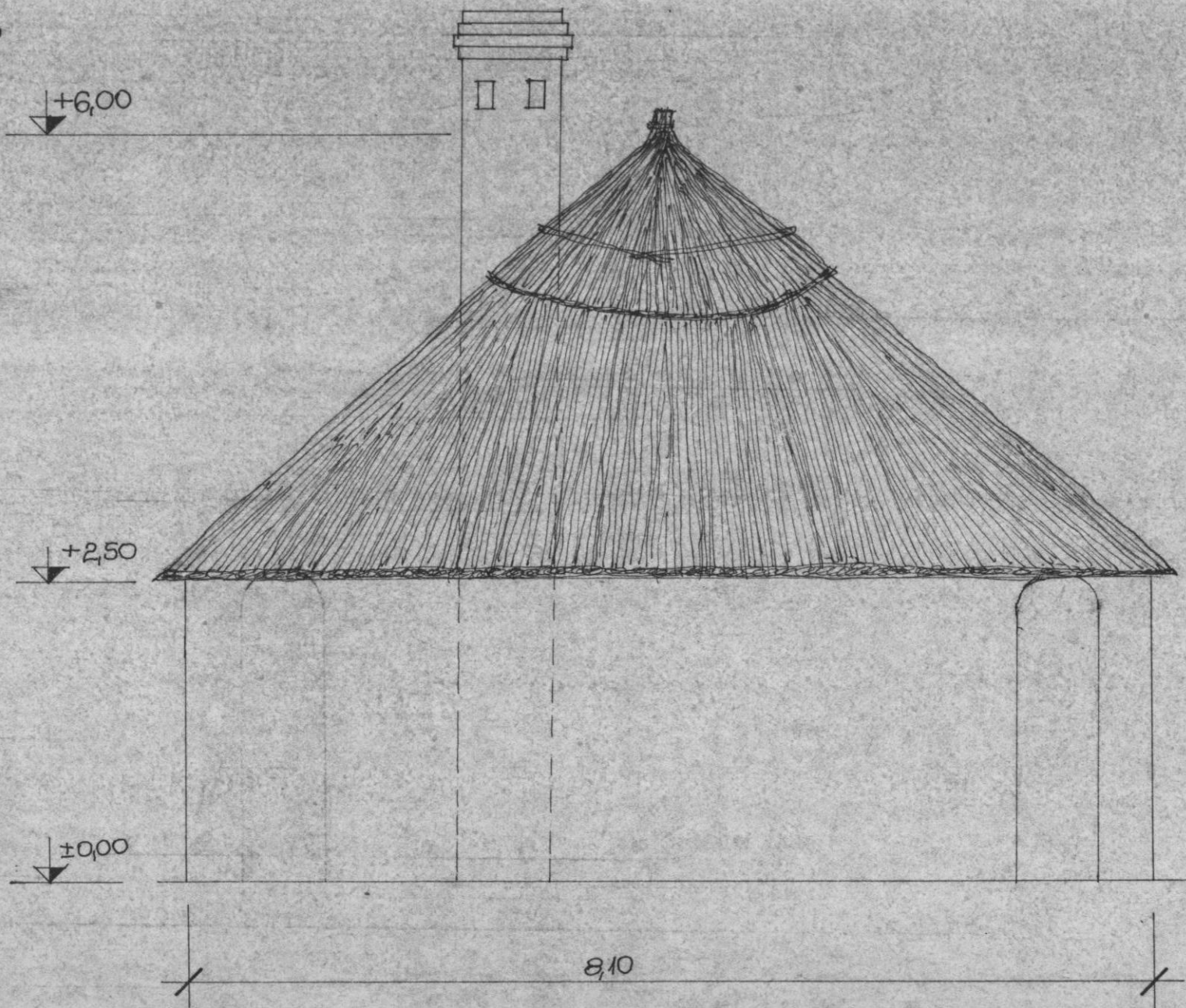
DISZNŰL KERITÉSESEL M=1:50

4.

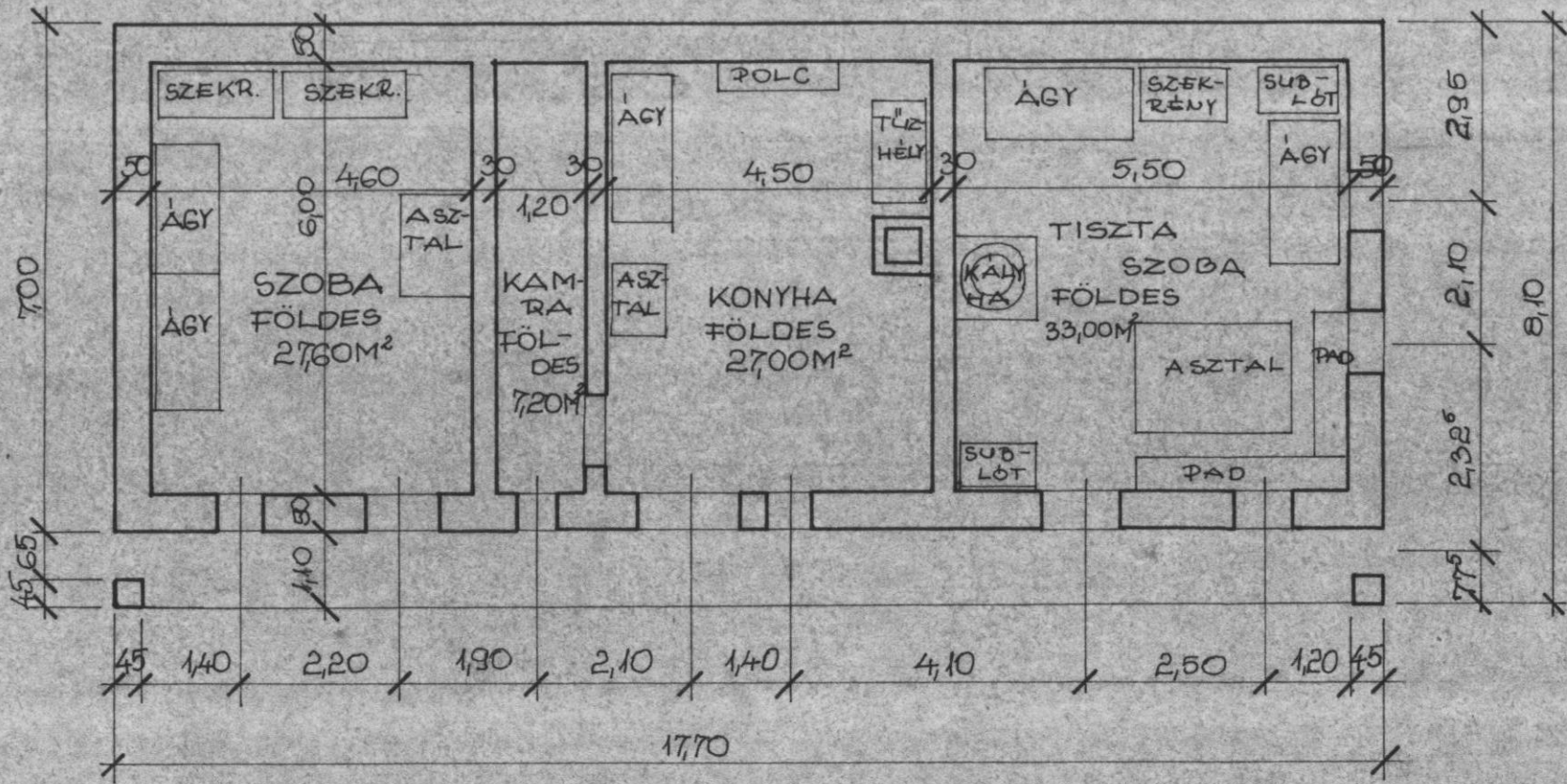
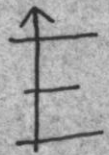
NYUGATI HOMLOKZAT

M=1:50

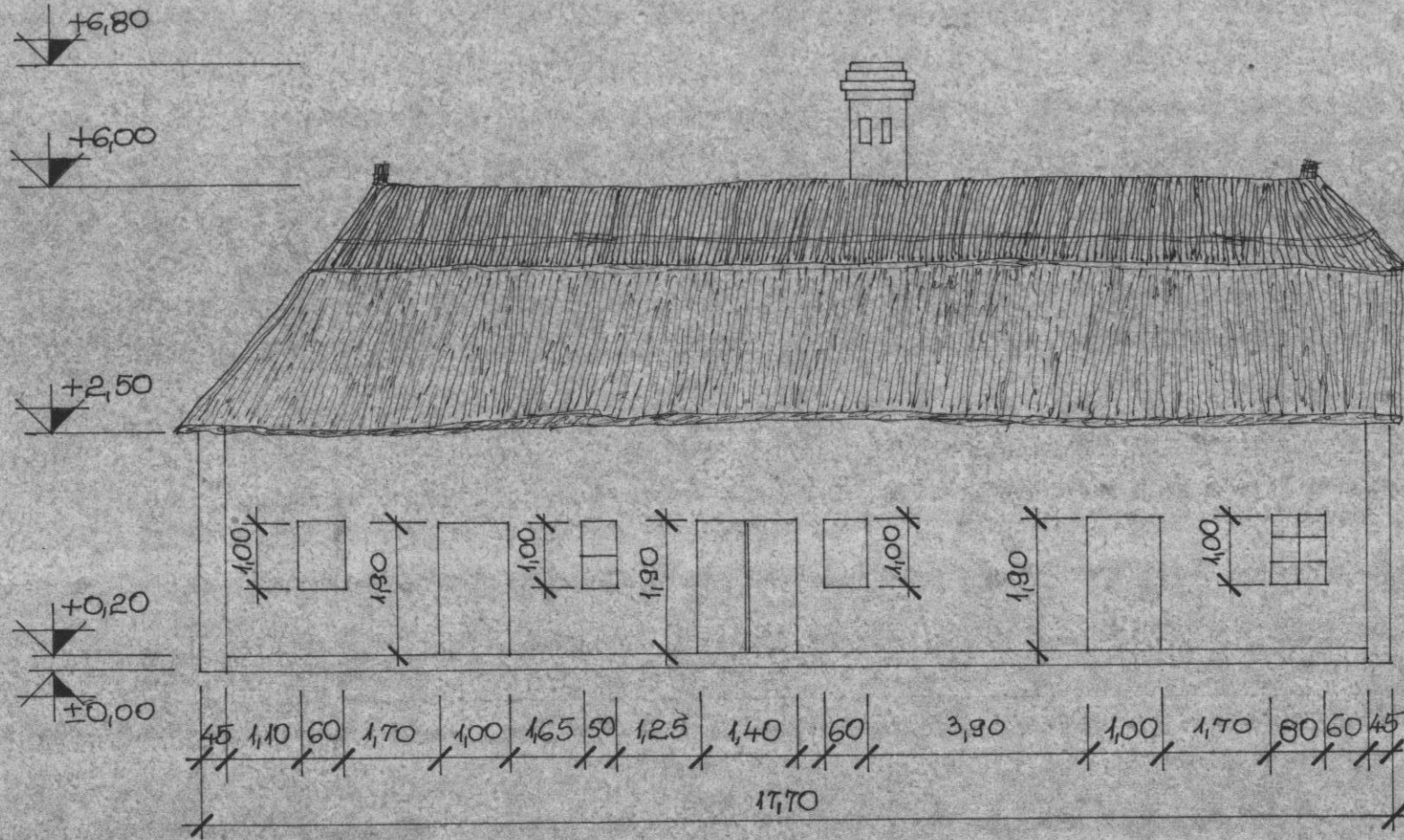
5.

HÁZ ALAPRAJZ M = 1:100

6.

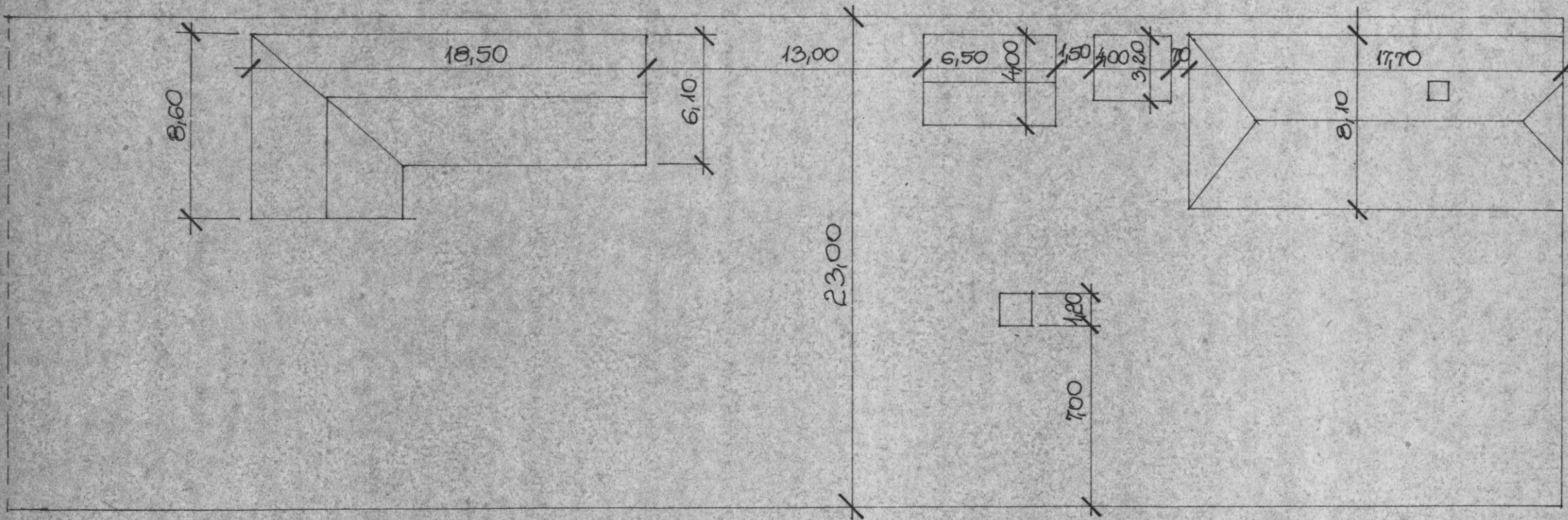
DÉLI HOMLOKZAT M=1:100

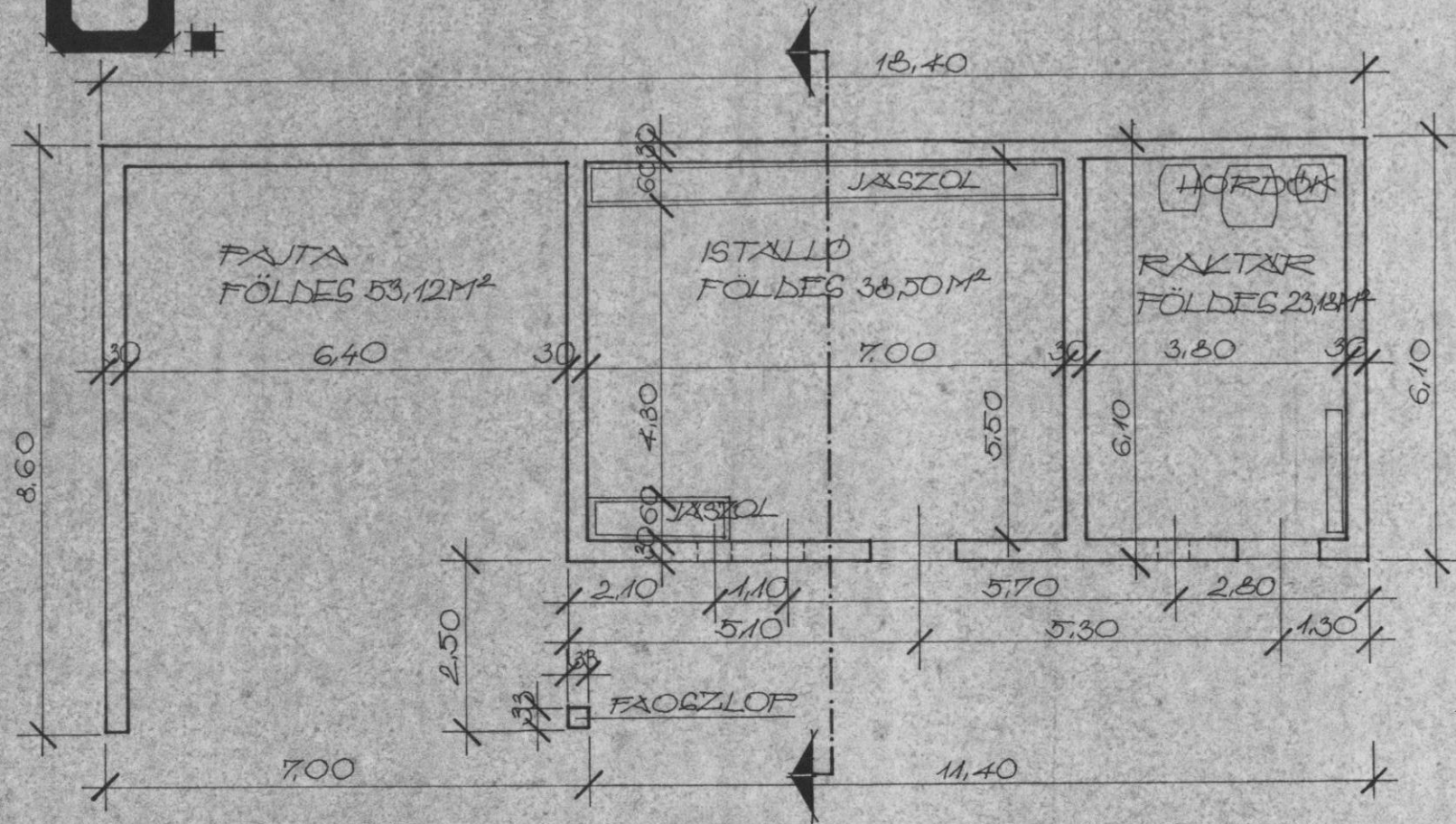
HELYSZINRAJZ

M=1:250

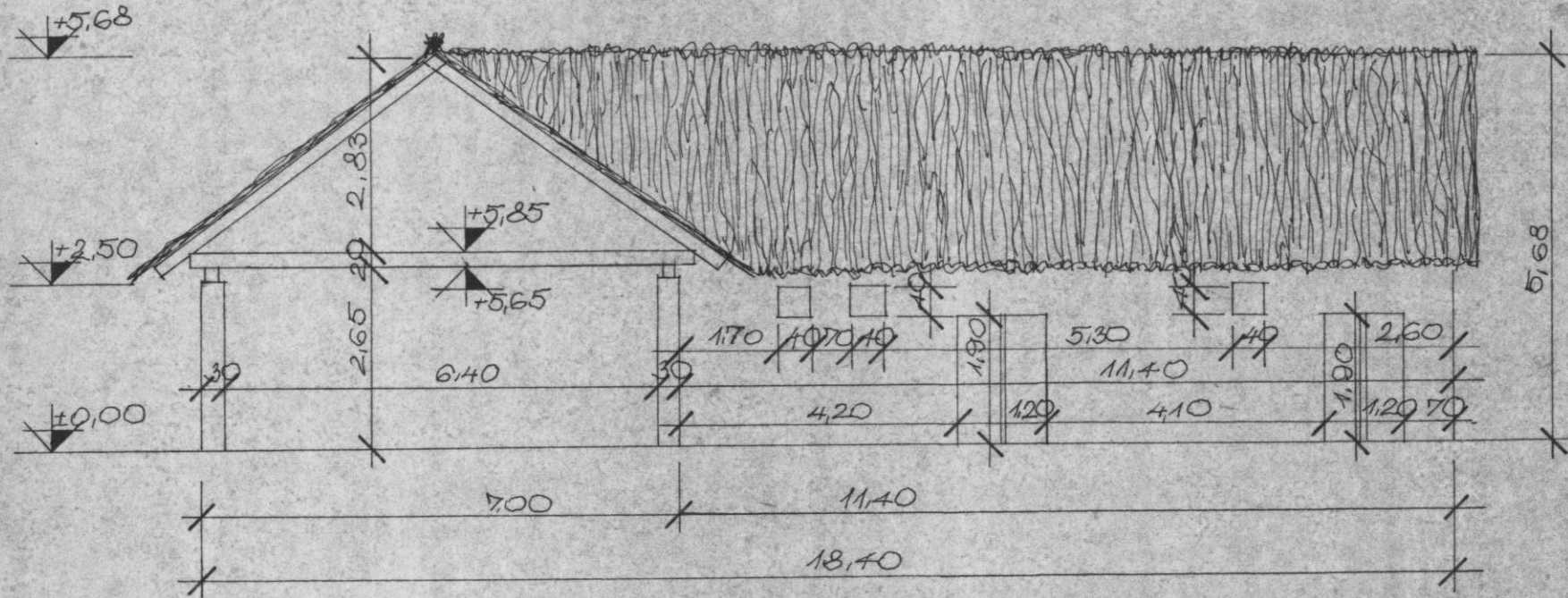
8

GAZDASÁGI ÉPÜLET ALAPRAJZA M-1:100

9.

DELI HOMLOKZAT M=1:100

KÉSZÍTETTÉK:

BARTH JÓZSEF

BAGÓ LÁSZLÓ

FERENCZ NÁNDOR

ZSIGOVITS MÁRIA